

Dr. Mehmet Can'ın "SSCB Hakimiyeti Altındaki Türk Topluluklarında Yapılan Alfabe Değişikliklerinin Türk Kültürüne Etkisi" adlı eserin tanıtımı.

Introduction of Dr. Mehmet Can's work "The Impact of Alphabet Changes Made From Turkish Communities Under the Rule of The USSR on Turkish Culture".

Mehmet Can, SSCB Hakimiyeti Altındaki Türk Topluluklarında Yapılan Alfabe Değişikliklerinin Türk Kültürüne Etkisi. Ankara, Akçağ Yayınları, 222 s., ISBN: 978-605-342-716-2.

Malika GALİEVA¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Malika Galieva (Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-posta: gggmalika11@gmail.com

Başvuru/Submitted: 10.02.2023 • **Kabul/Accepted:** 20.05.2023

Atıf/Citation: Galieva, Malika. Demet Çelik Kul'un "Dr. Mehmet Can'ın "SSCB Hakimiyeti Altındaki Türk Topluluklarında Yapılan Alfabe Değişikliklerinin Türk Kültürüne Etkisi" isimli kitabının değerlendirilmesi. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 33, 1 (2023): 341-35. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.70516>

Anahtar kelimeler: Türk Topluluklar, Alfabe Değişimi, Orta Asya, SSCB, Kültür

Keywords: Turkic People, Alphabet Change, Central Asia, USSR, Culture

Alfabe, bir toplumun geçmişi ile geleceği arasında bağ kuran köprüdür, gelecek nesile ışık tutar, topluluğu oluşturan kendine has temellerinden biridir. Türk devletleri arasında günümüzde tam anlamıyla köprü oluşturulamaması ve ortak noktada buluşmamızın ana sebeplerinden biri de alfabe sorunudur. Çarlık Rusya ile başlayıp SSCB döneminde devam eden baskılar, özellikle Joseph Stalin'in uygulamaları ve asimilasyon politikası bunda etkili olmuştur. Çarlık Rusya döneminden Joseph Stalin'in ölümüne kadar geçen sürede Türklere yapılan bu haksız uygulamaların nedeni merak konusudur. Çünkü bu kadar kapsamlı ve kısıtlayıcı yasaların kararının erkenden alınması mümkün değildir. Bunun nedeni sadece dil ve kültür yönünden değil, siyasi, sosyolojik ve diğer yönlerden de incelenmelidir. Bu olayları açıklamak isteyen bir eser, olayın temelinden başlayıp geçmişle şimdi arasında bağ kurarak sade bir dil ile okuyucuya sunulmalı, aynı zamanda merak duygusu uyandırmalı ve gelecekte olayların nasıl gelişeceği konusunda da okuyucuya bir öngörü takdim edip zihninde soru işaretleri uyandırmalıdır.

Dr. Mehmet CAN, *SSCB Hakimiyeti Altındaki Türk Topluluklarında Yapılan Alfabe Değişikliklerinin Türk Kültürüne Etkisi* adlı eserinde yukarıda anlattığımız konulara değinmiştir. Bu kitap 2022 yılında Akçağ Yayınları tarafından basılmıştır. Kitap, Türklerin Orta Asya'daki konumlarından Sovyet sonrası dil konusundaki arayışlarına, Sovyet yönetiminin Türk cumhuriyetleri üzerindeki dil politikalarına kadar geniş çerçevede bilgi vermektedir. Kitapta I. Türkiyat Kongresi'nden itibaren SSCB'nin Türki devletler ve topluluklar üzerinde nasıl baskı kurduğunu ve Türki topluluklar arasındaki bağı nasıl yavaş yavaş koparıp onları birbirinden ayırıştırarak asimile ettiğini detaylı ve kronolojik olarak anlatmaktadır. Kitap, Türk cumhuriyetleri ve toplulukları arasındaki birliğin nasıl planlı ve sistematik bir şekilde parçalandığını detaylı bir şekilde anlatırken günümüze kadar gelen ayrışmaları da basit bir dille anlatması dolayısıyla her kesimden okuyucuya hitap etmektedir.

Eser, "Ön söz", "Tablolar Listesi", "Kısaltmalar" ve "Kaynakça" başlıklı kısımlar hariç beş ana bölümden oluşmaktadır. Buna ek olarak "Sonuç" ve "Ekler" bölümleri bulunmaktadır. Eserde yer alan ana bölümler ve sayfa aralıkları şu şekildedir:

- "Türklerin Tarihi" (s. 1-4)
- "Alfabe" (s. 5-7)
- "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Kurulması" (s.9-36)
- "Türk Topluluklarında Yapılan Alfabe Değişiklikleri" (s. 39-114)
- "SSCB'nin Dağılması, Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlıklarını İlan Etmesi" (s. 121-144)
- "Sonuç" (s. 153-155)
- "Ekler" (s. 179-222)

Okuyucuyu merak içinde bırakacak yeterliliğe sahip olan ön söz, yeterli bilgilerle anahatlardan bahsedip 20. yüzyılda Rusya Coğrafyası içinde yaşayan Türklerin SSCB yönetimi tarafından asimilasyon politikasına nasıl uğradığını genel olarak açıklamıştır. Saha içinde yaptığı araştırmalara ve yararlandığı kaynaklara da değinmiştir.

Birinci bölümde yazar, Türklerin tarihine değinmiş, bu konuyu okuyucuya açıklayıcı bir şekilde sunmak için Türk adı, Türk soyu, Türk dünyası ve Türklerin günümüzde yaşadığı coğrafya alt başlıklar halinde işlenmiştir. Yazar, bu bölümde Türklerin Orta Asya'daki geçmişlerinden başlayarak okuyucunun zihninde eksik bir kısım bırakmadan ilerlemeyi amaçlamıştır. Örneğin, bu dönemde kurulan ilk Türk imparatorlukları olan Oğuzlar, Hunlar, Göktürkler, Avarlar, Hazarlar, Kırgızlar, Türgişler, Karluklar hakkında bilgiler vererek Türklerin tarihinin temelinden başlamış ve okuyucunun aklına “Türklerin tarihi nereden başlıyor?” sorusunun gelmesine mâni olmuştur. Türk soyunun nereden başlayıp nerelere kadar uzandığından bahsederek Eurasia kavramında Türklerin rol almasından bahsetmiştir. Kitapta diğer bölümlerde geçen “Türkistan” kavramının temelini inerek kökeninin nereden başladığını da açıkça belirtmiştir. Türk dünyasından bahsederken yazar, tarihçilerin ve etnografların bakışlarına değinerek Türk dünyasının çok geniş olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, bu alt bölümde Türk Dünyası Haritası da konulmuştur. Birinci bölümü Türklerin günümüzde yaşadığı coğrafyalardan bahsederek sona erdiren yazar, Balkanlar, Türkiye, İran, Kafkasya, İdil-Ural ve Orta Asya bölgelerinde Türklerin bulunduğu bahsedip birinci bölümü bitirmiştir.

İkinci bölümde yazar, okuyucuya alfabenin tarihini anlatmayı ve kısaca Türklerin kullandıkları alfabeleri açıklamayı hedeflemiştir. İlk olarak, alfabe kelimesinin etimolojik kökeninden başlayarak bir tarif ile giriş yapılmıştır. Alfabenin tarihine detaylıca değinen yazar, MÖ 1900-1850 yıllarından başlayan yazının tarihine kadar inerek net ve açıklayıcı bir başlangıç yapmıştır. Ardından biraz daha detaya inerek Türklerin geçmişten günümüze kullandığı alfabeler olan Orhun, Uygur, Arap, Latin ve Kiril alfabelerinden söz etmiştir. Ayrıca yazar, Türkiye Türkleri'nin tarih boyunca kullandığı diller olan Anadolu Türkçesi (13-15. yüzyıl), Osmanlı Türkçesi (16-19. yüzyıl) ve günümüz Türkçesi olan 20. yüzyılın Türkçesine de kitapta değinmiştir. Ardından Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış, Türkçenin temel taşlarından biri olan, Arapların Türkçe öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla kaleme alınan Divan-ı Lügati't-Türk'ten bahsederek Türklerin alfabe değişiklik nedenlerine değinmiştir. Bu kısımda yazar Türklerin alfabe değişikliklerinden detaylı bir şekilde söz etmemiştir (kitabın diğer bölümlerinde bu konuları daha detaylı olarak ele alacaktır), daha çok genel bilgi vermiştir. Örneğin, alfabe değiştirmenin sebeplerini egemenlik kaybı, din değiştirme, kültür ve medeniyet dönüşümü adlı üç alt başlık altında kısaca işlemiştir.

Üçüncü bölümde, SSCB'nin kuruluş sürecini, 1917'de gerçekleşen Bolşevik İhtilali'ni, Bolşevik İhtilali sırasında Türk kamuoyunu, SSCB'nin kurulmasını, toprak bütünlüğünü, anayasa yapısını, Lenin dönemini, Lenin Dönemi'nde Türk Topluluklarının durumunu inceleyen yazar, ardından Joseph Stalin dönemine geçiş yapmıştır. Bu dönemde Türk halkının gördüğü zulümleri ve baskıları, Türkistan halkının milli mücadelesini, ardından Türkistan'ın SSCB'ye dönüştürülüp asimile edilmesini anlatan yazar, Türkistan adının yasaklanma sürecine de değinmiştir.

“Bolşevik İhtilali” adındaki ilk alt bölüm, 1917’de gerçekleşen Ekim Devrimi yani Bolşevik İhtilali’nden bahsederek başlamaktadır. Ekim Devrimi lideri Lenin’den önce ihtilalin oluşma nedenlerinden bahsedilen bölümde, işçilerin nasıl sırayla greve gidip devlete karşı gelerek yönetimi istifaya zorladıklarına değinilmektedir. Çarlık Rusya’sının hemen devrilmediği, geçici hükümetler kurulduğu, 2 kez Bolşeviklerin, 1 kez General Lavr Kornilov’un darbe girişimine kalktığı anlatılıp Bolşeviklerin ikinci darbe girişiminin başarılı olduğu ve Ekim ayında yapılan ikinci kalkışmanın başarıya ulaştığından bahsedilmektedir. Kitabın bu bölümünde ihtilalin yumuşak bir ihtilal olmadığı anlatılmıştır. Bunu yazarın kitapta yer alan Lenin’in “Derhal diktatör yetkililere karşı hemen kitlevî şiddete girilmeli, askeri uygunsuz şekillere sevk eden kimseler kurşuna dizilmeli ve sürgün edilmelidir. Kaybedecek bir dakika bile yoktur” sözünden anlayabiliriz. Ardından Bolşeviklerin devlete ait tüm yapıları ele geçirdiği bölümde belirtilmiştir.

Yazar, Lenin’in “Milli ve kültürel meseleniz tamamen hürdür. Kimse onlara dokunamaz. Kendi hayatınızı kendiniz kurun, bu sizin hakkınızdır.” cümlesinin üzerinde durmuştur. Sebebi ise yazarın da belirttiği gibi, bu sözün bütün Türk halklarının bağımsızlığı için bir çağrı niteliğinde olmasıdır. Ancak yazar, sonradan bütün işlerin değişeceğini bize hatırlatmıştır. Türk liderlerin ise, önceki dönemlerde Rus hükümetlerinin tutumlarını bildiği için bu çağrıya mesafeli davrandıkları belirtilmiştir. Bu kısımda yazar, Türklerin Rusların bu çağrısına neden mesafeli yaklaştığını irdelemiştir. Türkler, rejim tarafından izole edilmişti ve yaşananları çok kısıtlı bir kesim biliyordu.

İhtilal sırasında Türk kamuoyuna günümüzde fazla değinilmemesi sebebiyle yazar bu konuya da değinmiş, ihtilal sırasında Türklerin durumunu, Türkiye Türklerinin sürece nasıl baktıklarını da bize göstermiştir. Bu dönemde Türkiye’de iki ayrı görüş bulunup Bolşevikler lehine ve aleyhine yayınlar, fikirler ortaya sunulmaktadır. Bu dönemde Türkiye, bilgileri hem batı ajanslarından hem Kafkasya üzerinden hem Bolşeviklerden hem de Çar yanlılarından almaktadır.

SSCB’nin kurulması adındaki bir diğer alt bölümde yazar, SSCB’nin kurulmasını detaylı olarak anlatmıştır. Aynı zamanda anlattığı bu bilgileri de imajlarla detaylandırmıştır. Bu dönemde meydana gelen önemli olaylardan biri olarak 1917 Devrimi’nden sonra Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını kaybedip SSCB topraklarına katılmasını söyleyebiliriz.

Ardından yazar, 1991 yılında Azerbaycan’ın ikinci bağımsızlığını tekrardan kazandığını belirtmiştir. Sovyet döneminde Azerbaycan’ın Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti bünyesine katıldığı da yazar tarafından anlatılmıştır. (Transkafkasya SFSC – Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan). 1922 yılında yapılan antlaşmaya göre SSCB’yi dört ana devlet kurmuştur. Bunlar Rusya, Ukrayna, Belarus ve Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetleridir. Kurucusu Vladimir Lenin, hükümetteki parti ise Komünist Parti’dir.

Bunları detaylı bir şekilde okuyucuya sunduktan sonra kitap, genel olarak bildiğimiz Türki devletlerin SSCB içindeki konumu, ilk kuruluşundan sonra Türki devletlerin Rusya bünyesindeyken sınırlı olarak bağımsızlık verilerek birbirinden koparıldıklarına da ışık tutmuştur. SSCB'nin anayasa yapısı gibi karmaşık ve zorlu bir konuyu da açıklığa kavuşturan yazar, bu konu alt başlığını da detaylı olarak fakat anlaşılır bir dilde anlatmıştır.

Ardından Lenin dönemine değinen yazar, bu konuda yeterince bilgi sunmuştur. İlk önce Lenin'in Bolşevik ihtilali ile Sovyetler Birliğinin temellerini attığını belirtmiştir. Ancak içinde bulunduğu halka Çar yönetiminin baskıcılığından artık kurtulduklarını, halkın kendi tercihini rahat bir şekilde seçebileceğini belirtmiş olsa da zamanla tam tersi şekilde ilerleyeceğini görebiliriz. Lenin'in reformlarına örnek vererek kitapta değinen yazar Lenin'in toprak kararnamesinden de bahsetmiştir. Bu kararname büyük toprak sahiplerinin elindeki toprakların onlardan alınarak halkın çoğunluğunu oluşturan yoksul kesime dağıtılmasını emrettiğine dair bilgilerin verildiği, Lenin iç savaş, suikast girişimleri ve aldığı yaralar gibi olumsuz olaylar nedeniyle sağlık durumunun gitgide kötüye doğru ilerlediği için 21 Ocak 1924'te öldüğü belirtilmiştir.

Yazar, Türk toplulukların durumu adlı alt bölümde Lenin döneminin Türk toplumları için maalesef çok iyi geçmediğini belirtmiştir. Yazar bu konuyu da hem imajlarla hem de aydınlatıcı yazılarla anlatmaktadır. Özellikle Türk liderler için bağımsızlık hareketinin kırılma noktası olan 1918 Ocak'tan sonra gerçekleşen Hokand Katliamı'nı detaylarıyla anlatan yazar, Hokand Katliamı'ndan sonra milli liderlerin hayali son bulsa da halk içinde bu durumun büyük farkındalık yarattığını ve bütün Türkistan halkının yönetime karşı ayaklandığını belirtmiştir.

Ardından yazar, Josef Stalin dönemine geçiş yaparak onun 'sert kişiliğe' sahip olduğunu belirterek Türkistan'ın asimile edilip SSCB topraklarına resmen dahil edilmesi konusunda Lenin tarafından Lev Kamanev'e yazdığı mektupta Stalin'in aceleci davrandığını bize göstermiştir. Yazar mektubun suretini de sayfaya ekleyerek okuyucuyu heyecanlandırmıştır. Türkistan Türkleri bu noktadan sonra hiçbir destek görememiş ve rejimin esareti altına girmiştir. Rejime muhalif olanların cezalandırması kısmına değinip Stalin'in korkunç derecede baskı uygulama dönemine net bir şekilde ışık tutmuş ve ardından Türk dünyası liderlerinin nasıl tek tek ortadan kaldırıldığını anlatmıştır. Aynı zamanda yazar tarafından birçok Türk liderinin nerede ve ne zaman öldüğünün dahi bilinmediğinin bilgisi verilmiştir.

Bundan sonra işgal siyasetinin sürdürülmesi adlı alt bölümünde yazar, Stalin döneminde Türkistan'ın asimile edilmesinin başladığını bize anlatmaktadır. Bu kısımda yazar, olayları siyasi boyutta ele almış olup diğer bölümlerde dil ve kültür kısmına da değinecektir.

Rejime muhalif olanları cezalandırılması adlı başka bir alt bölümde yazar, Lenin'in kabile üyelerinin görevden alınıp tasfiye edilmesinden başlayarak Türkistanlı liderlerin tasfiyesine kadar olan bu süreci yani "Büyük Temizlik" dönemini bize rakamlarla da açıklamıştır. Üstelik bu döneme de "başka bir Holokost" dendiğini İngilizce yazılmış bir kaynaktan (Stephen

F.Cohen, The Victims Return: Survivors of the Gulag After Satlin) yararlanıp bize belirterek alt bölümü tamamlamıştır. Yazar bize bu dönemde karşı devrimci olmakla suçlanan kişilere örnek olarak Sultan Galiyev, Turar Rıskulov, Ahmet Baydursun'u örnek göstermiştir.

Bu dönemde Münevver Kari'nin başkanlığında "İslam Şurası" adıyla ilk teşkilatlarını kurmuş olsalar da Türkistanlıların iradesini yok sayma teşebbüsü Rusların kendilerini Türkistanlıların tek yetkilisi olarak görmeleri ile kanıtlanmıştır.

Yazar, bu bölümden sonra Türkistanlıların dil asimilasyonunu anlatmaya yavaş yavaş başlamıştır. Bu kısımdan itibaren Türkistan halkının Sovyet diktasına karşı nasıl direndiğini siyasi, kültürel ve daha bir çok yönden bize anlatmıştır.

Ekim ihtilalinden sonra önceden çarlık sömürgesi olan Türkistan, 1924'te Türkistan Cumhuriyeti, Tacikistan Sovyet Cumhuriyeti, Kırgızistan Sovyet Cumhuriyeti ve Karakalpak Sovyet Cumhuriyeti olarak bölüştürüldü. Ardından yazar, bize bu konu hakkında rakamlar vererek yazısını pekiştirmektedir.

Yazar, 1924'te Muhtar Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırıldığını ve yerine Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan adı verilen beş milli Sovyet Cumhuriyeti kurulduğunu belirtmiştir. Üstelik 1925'ten sonra hiçbir Rus haritasında Türkistan kelimesine rastlanmadığını da vurgulamıştır.

Ardından Türki devletlerin nasıl statüsünün parçalandığını kronolojik olarak okuyucuya sunulmuştur. Yazar, Türkistan'ın parçalanması hakkında Fransız Oliver Roy, İsmail Gaspıralı, meşhur İngiliz devlet adamı Sir Olaf Caroe'nın görüşlerini de yazısına ekleyip anlatımı pekiştirmiş ve bu zorlu süreç hakkında okuyucunun hakkında fikirleri zenginleştirip derinleştirmiştir.

Dördüncü bölümde yazar, kitabın ana temeli olan Türk topluluklarında alfabe değişikliklerini anlatmıştır. Bu bölüme Kaşgarlı Mahmud ve Ali Şir Nevai gibi Türk diline katkısı büyük olan kişilerden örnekler vererek yazılı eserlerin ilk dönemine bizi götürmüş, önce kronolojik olarak temel atmayı düşünmüştür. Ardından bize Rusların açık niyetlerini objektif bir dil ile yansıtmış ve okumuş olduğumuz bölümün temel düşüncelerinden birini bize sunmuştur. Rusların ilk önce Kiril alfabesi yerine Latin alfabesine geçilmesine izin verdiğini, Türki devletlerin Arapça-Latince arası geçişi organize etmesindeki sorunları ve fikir ayrılıklarının kullanılarak Kiril alfabesinin dayatıldığı, böylece geçmiş ile bütün bağların neredeyse koparıldığı yazar tarafından belirtilmiştir.

Ardından 19. asırda koyu bir Hristiyan ve Rus milliyetçisi olan Prof. Nikola Ilminsky'in düşüncesini bize sunarak bu duruma ve düşünce tarzına dair en büyük örneklerden birini okuyucuya aktarmıştır. Çarlık Rusya'dan beri süregelen bir fikirlerin değişmediği, sadece yeniden düzenlenip o dönemin şartlarına göre uygulanmaya konulduğu da yazar tarafından anlatılmıştır. Türk dünyasının önemli isimlerinden olan İsmail Gaspıralı'nın düşünceleri ve bu uğurda yaptığı teşebbüslerden de bize bahsederek yaşanan olayları bize izleme ve yorumlama fırsatı sunmuştur.

Sonraki kısımda yazar, Türk tarihi için önemli bir adım olan ve sonraki olayların başlangıcı olacak olan Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi bize anlatmaya başlamıştır. Rejimin zorlaması ile Latin alfabesini kabul eden ilk Türk topluluğunun Yakutlar olduğunu belirterek yine kronolojik çerçeveden kopmayıp bu bilgiyi okuyucusuna sunmuştur. Bu bilgiden sonra Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Latinceyi kabul etme süreci, Batı neşriyatı ile kurulan bağlardan bahsedilip yeni kurulan bu devletin SSCB'ye dahil edilmesi ve ardından işlenen süreç hakkında yazar bize açık ve anlaşılır bilgiler vermiştir.

Latin alfabesinin kabul edilme süreci ve halka anlatım sürecinde önemli rol alan Yeni Yol Gazetesi'nin katkıları ve yaptıklarını sonraki Yeni Yol Gazetesi adlı alt bölümünde bize sade ve anlaşılır bir dil ile sunan yazar, bu bölümde Latin alfabesiyle basılmış ilk eser olan Abdullahbek Efendizade'nin Son Türk Elifbası (Yeni Türk Elifbası)'ndan bahsetmiştir. Yeni Yol Gazetesi'nde yayımlanan şu manzumeler düşünce yapısı hakkında bize iyi bir ışık tutmaktadır:

*“Silkin karakabuslardan, eskilikten kalk, uyan
Yeniliği özle, bütün varlığında sen parlat
Eskiği yık, harab et, bil ki hakkı zengin
Yeniliktir, sen de işte yeniliğe ayak at!”*

Kitabın en önemli bölümlerinden biri olan, Türk devletlerinin alfabe konusunda başlangıç noktası olarak kabul edebileceğimiz olay olan 1926 yılı Bakü Türkiyat Kongresi'ni yazar ele almış ve bu kongrenin önemi üzerinde durmuştur. İngiltere Başbakanı Wilson'ın söylemi ve Türkiye'nin Bakü Konsolosu Memduh Şevket ESENDAL'ın Ankara'ya gönderdiği gizli mektuptan kongrenin önemi anlaşılmaktadır. Moskova yönetiminin bu kongreyi desteklediği bize sunulmuştur ancak yukarıda da belirtildiği gibi unutulmamalıdır ki, bunun nedeni bellidir.

Bu kongre, Türk dili açısından önemli olmasına rağmen birlik tam olarak sağlanamamıştır. Örneğin Kırgız delegeler Arap alfabesinden yanaydılar. Yazar bu düşünceyi Kırgız Türkolog Mustafa Çokayev'in sözleri ile bize daha açıklayıcı bir şekilde sunmuştur. Bu kongreye Türkiye'den bazı delegelerin de gizlice katılacağı istihbaratının alınması üzerine tehlikeyi sezen Sovyet rejimi kongrenin Komünist Parti direktifinde organize edilmesi şartını getirmiştir. Böylece Bakü Türkiyat Kongresi'nde Türkiye'nin konumundan ve etkileme ihtimalinden SSCB rejiminin çekindiğini açıkça görmekteyiz.

Kongrede Türkiye'yi temsilen Atatürk'ün emri ve Bakanlar Kurulu kararı ile M. Fuad KÖPRÜLÜ gönderilmiştir. Kongredeki tek kadın Azerbaycanlı öğretmen Ayna SULTANOVA'dır.

Kitabın ilerleyen bölümde Türkiye'nin etkisinin ve düşüncelerinin önemli olacağını yazar bize M. Fuad KÖPRÜLÜ'nün H. Said HOCAYEV ile görüşmelerini ve düşüncelerini kitaptan anlatmıştır. Sadece Türki Cumhuriyetlerin delegeleri değil, Avrupa'daki Türkologlar

ve önemli düşünce insanlarının bu kongre içindeki söylemlerini metin içinde barındırarak ilk kongrenin önemi bize objektif biçimde sunulmuştur. Kurultayda yaşanan düşünce ayrılıkları, tartışmalar, fikirler okuyucuya sırayla ve açık bir şekilde sunulmuş, bu süreç şeffaf bir şekilde anlatılmıştır. Yazar, kongrede olanları anlatırken aynı yanda SSCB'nin gizli niyetleri ve planları hakkında bilgi vererek okuyucuyu her yönden incelemesini ve metinden kopmamasını sağlamıştır.

Ardından yazar, bize değiştirilmiş yeni Türk Alfabesinden detaylı şekilde bahsederek bunun uygulanma şekline nasıl saptırıldığı ve Sovyet Rusya'nın bu alfabeyi nasıl kültür asimilasyonu amacıyla tükettiğini önce alfabeyi anlatıp ardından Sovyet yönetiminin uyguladığı politikayı bize sunmuştur. Alınan kararları, uygulanması ve sonuçları yönünden çift taraflı ele alan yazar, bizi hangi süreçlerin beklediğini yansıtmak istemiştir.

Ardından olayın seyrinin değiştiğini, 1930-1991 arası Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçişi önce kongrelerle kronolojik olarak belirtmiş, ardından kongre kararları ile Kiril alfabesine geçişin zorlandığını ve Stalin'in gücü eline aldıktan sonra nasıl katı bir yönetim, zorlama ve zulüm uyguladığını anlamaktayız. Stalin'in sadece Kiril alfabesiyle yazmaya zorladığını değil aynı zamanda Arap kökenli kelimeleri de kaldırarak kültür emperyalizmini çok sert bir biçimde yaptığını yazarın cümlelerinden anlamaktayız.

Bu dönemdeki sert politikaya en büyük örnek, SSCB yönetiminin Dede Korkut kitabını bütün Türk cumhuriyetlerinde yasaklamasıdır. Örneğin, Türkmenistan'da Dede Korkut Destanı üzerine araştırma yapan iki bilim adamını Moskova yönetimi hem üniversitesinden uzaklaştırmış hem de 25 yıla mahkûm etmiştir. Stalin yönetimi Türklerin asimilasyonunu sadece kültür ve din üzerinden değil kan ve şiddet ile yaptığını da I. Türkiyat Kongresi'ne katılan tüm bilim adamlarının mahkemelerde kanunsuz bir şekilde yargılanıp kurşuna dizdirilmesinden anlamaktayız.

Bu konu hakkında yabancı uzmanların söylemlerine de kitapta yer verilmiştir. Sadece Türkistan coğrafyası değil uluslararası alanda kişilerin de düşünceleri okuyucuya sunulmuştur. Aynı zamanda bu kişilerin idam kararları, yazışmalar da okuyucu ile paylaşılmıştır.

Beşinci bölümde, SSCB'nin dağılması konusu ele alınmaktadır. Nikita Kruşçev ve Gorbaçov dönemini geniş çerçevede ele alınmamış, Stalin sonrası Kruşçev'in Stalin dönemi politikalarını eleştirdiğinden bahsedilmiştir. Bölümde, Gorbaçov'un farklı politikalarından bahsedilip SSCB'nin daha fazla dayanamadığı ve 1991 yılında dağıldığı anlatılmıştır. Ardından yazar, 21 Aralık 1991'de bağımsız Türk Cumhuriyetleri bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) anlaşmasını imzaladığını bize belirtmiştir.

SSCB dağıldıktan sonraki süreç önemlidir çünkü Türki Cumhuriyetlerin kendini dünyaya kabul ettirme süreci ve daha sonra yaşanacak olaylar günümüze ışık tutacaktır. Üstelik yazarın da belirttiği gibi bu dönemde Türk cumhuriyetlerinde yeni alfabe arayışları başlamıştır. Bu bölümün ilk kısmında bu olayların siyasi kısımlarına ışık tutulmaktadır. Yazar, bölüm başlarında anlatmaya temel kavramlardan ya da olaylardan başlayıp kronolojik

olarak ilerlemekte, önce genel çerçeveden siyasi olarak bakmakta ve ardından kitabın ana teması olan alfabe değişikliklerini ve alınan kararları incelemektedir.

Bu dönemin öncüsü olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin eski cumhurbaşkanlarından Sayın Süleyman Demirel'den bahsedilmiştir. 1992'de Türki cumhuriyetlere yaptığı ziyaretler SSCB dönemi sonrası Türki cumhuriyetlerin yeniden bir araya gelmesine, atılımlar yapılmasına önyak olmuştur. Ardından sırasıyla Ankara'da gerçekleşen Birinci Türk Dili Kurultayı (1990), Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu (1991), Türk Dünyası Milli Eğitim Bakanları Konferansı (1992), Alfabe-İmla Konferansı (1993) hakkında kitapta detaylı bir şekilde bahsedilmiş, alınan kararlar ve görüşler açıkça belirtilmiştir. Her şeye rağmen tam bir birlik sağlanması söz konusu değildir. Alınan kararlar her ne kadar yenilikçi olsa da uygulanma hususunda problemler oluşmuştur.

Türk Cumhuriyetlerinde Kullanılan Alfabelerin Bugünkü Durumu kısmında Latin esaslı alfabelerin Türk dünyasındaki farklılıkları bize tablo biçiminde objektif olarak sunulmuştur. Böylece farklılıkları daha net bir şekilde görebilmekteyiz.

Her Türki Cumhuriyet Alfabeti içindeki ses farklılıkları, ton farklılıklarını ve diğer detayları anlaşılır ve basit bir dille okuyucuya aktarmıştır: örneğin, "Azeri Kiril alfabetesindeki 'A', 'O', 'E' harflerinin fonetik değeri ile Özbek alfabetinde kullanılan aynı harflerin fonetik karşılığı bir değildir".

Bölümü tamamlamadan önce Latin alfabetine geçme kararı alan en son devletin Kazakistan olduğunu belirtip bu durum hakkında yazar bizi bilgilendirmektedir.

Sonuç kısmı ise, açıklayıcı, anlaşılır ve kitabın ana hatlarından uzaklaşmadan kafasında soru işareti kalan okuyucuya hitap edebilecek bir şekilde yazılmış olup, sade bir dille kitabın temel taşları arasında okuyucuyu dolaştırıp eseri sonlandırmıştır. Çarlık Rusya ve Sovyet döneminde Türk Toplulukları, Bakü Türkiyat Kongresi, SSCB'nin dağılması, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlık ilan etmeleri, alfabe konusunda tartışmalar gibi ana konuları kronolojik ve kısa bir şekilde anlatarak Türk tarihinin çok zengin olduğunu belirterek sonuç kısmını bitirmiştir.

Böylece yazar, bu eserde çarlık döneminden başlayarak SSCB'nin dağılmasına kadar uzanan asimilasyon politikasının etkisiyle türki milletlerinin arasında anlaşmazlıklara ve birbirinden koparak birliği sağlayamamaya yol açtığını belirtmiştir.

Kaynakça kurallara uygun ve net bir biçimde yazılmıştır. Yararlanılan kaynaklar güncel, tarafsız ve yeterli sayıdadır. Diğer güzel tarafı ise yazarın İngilizce bildiği için sadece Türkçe değil, İngilizce kanaklarının da olmasıdır.

Ekler kısmında ilgi çekici imajlar kullanılmıştır. Kullanılan imajlar yerinde, açıklayıcı ve yeterlidir. Yazarın sadece metin-içi imaj kullanımıyla kalmayıp kitabın sonunda da birtakım suretlere yer vermesi okuyucunun anlatılan konuları daha iyi anlaması açısından kolaylık sağlamaktadır.

Hiçbir eser kusursuz değildir. Eğer eserin negatif yanlarına bakacak olursak tek negatif yönü eser içinde olan yazım hatalarıdır ('tarihçilerçiler', 'önsöz', 'Leninmektubu', 'fütühatlar'). Bunlar da bir sonraki basımda düzeltilebilecek ufak hatalardır. Onun dışında göze çarpan bir negatif yön bulunmamaktadır. Eser objektif, duru bir dille yazılmış ve her kesimden bireye hitap eden bir çalışma olmuştur; dili sadedir ve olayları berrak bir şekilde kronolojik olarak anlatıp örnekler ve suretlerle anlattıklarını desteklemektedir.

